

DE KERK IS
FAN
TAS
TISCH
RIK TORFS

1

De kerk is fantastisch

De titel van dit boek moet een vergissing zijn. Het kan niet dat de auteur, een academicus valt op de flaptekst te lezen, dit werkelijk meent. Pure ironie? Het woordje 'fantastisch' laat zulks meteen vermoeden. Het past in de wereld van sport en amusement. In kerkelijke milieus scoort het niet. Grote theologen hanteren het nooit, alsof het een woord is dat met het bestaan van God nauwelijks te verzoenen valt. Misschien vinden ze de kerk in werkelijkheid wel degelijk fantastisch, het is te hopen voor hen. Maar kun je een eerbiedwaardig instituut wel zo noemen? Daar deinzen ze voor terug.

Er was altijd behoefte aan andere woorden, eerbiedwaardige, die groter waren, dieper leken, minder frivoool klonken. De kerk was Volk Gods, Lichaam van Christus, communio. Begrippen die tijdens en na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) kwistig in het rond werden gestrooid en mij als student kerkelijk recht enthousiast werden uitgelegd. "Kijk eens hoe mooi", zei een van mijn professoren. Mooi, rijk en ontroerend. Mijn leermeesters deden echt wel hun best om de kerk enthousiasmerend te omschrijven. Je kon voelen dat ze zich bevrijd voelden van een last waar ze verder over zwegen. Maar ze slaagden er niet in mij te overtuigen. Ik vond de gebruikelijke beschrijvingen van de kerk klef. Theoretisch klopten ze misschien. De praktijk was anders. Een kerkjurist heeft sowieso vooral oog voor de donkere kantjes van het instituut. *The Dark Side of the Moon*. Naar Pink Floyd uit die

tijd. Voor alle helderheid: ik verwerp de traditionele begrippen en omschrijvingen niet. Ik heb bijzondere waardering voor de professionele godgeleerden die de kerk bestuderen. Al hebben ze het in onze tijd moeilijk hun theorieën ingang te doen vinden bij een breder publiek.

Vaak schetsen ze een ideaalbeeld van de kerk. Dogmatisch stevig onderbouwd. Bijgekleurd en gefotoshopt, vinden vele tijdgenoten. Een kerk die soms onherkenbaar mooi op het plaatje staat, verwarrend fotogeniek. Dat beseffen theologen ook, de ene beter dan de andere.

Sommigen leggen de spanning tussen ideaal en realiteit helder uit, zoals Bram van de Beek en Herwi Rikhof in hun boek *Wij geloven. Rooms-katholiek en protestant: één geloof*. Voortreffelijk lichten ze toe wat het begrip ‘heilige kerk’ betekent. Het gaat niet om het morele gehalte van kerkleiders en gelovigen, schrijven ze. Want dat valt weleens tegen. Mensen hebben geleden onder wat de kerk hen heeft aangedaan. Waarover gaat het dan wel? “Omdat God inwoont in de Kerk is zij heilig. God woont in deze gemeenschap in omdat Hij een God van mensen is, dat wil zeggen: een gemeenschap van zondaren, niet om de zonden te vergoelijken of toe te dekken, maar juist om die bloot te leggen en er een eind aan te maken.”

Zo slagen de auteurs erin het concept ‘heilig’ dat voor velen, zowel gelovigen als ongelovigen, hol klinkt, op een aanvaardbare manier vorm te geven. Door haar op een verfrissende manier heilig te noemen, wordt de kerk opeens sympathieker. Kortom, Van de Beek en Rikhof brengen in hun boek het ideaal en de werkelijkheid dichter bij elkaar.

Andere theologen lukt het minder om de brug te slaan van het sublieme naar het alledaagse. Ik denk bijvoorbeeld aan kardinaal Robert Sarah, prefect van de Romeinse congregatie voor de Goddelijke Eredienst en de Sacramenten, een doorgewinterde kerkleider die al in 1979, op 34-jarige leeftijd, aartsbisschop van Conakry in Guinee werd. Toen was hij de jongste bisschop ter wereld. Hij is een conservatief van het zuiverste water. De consequentie waar-

mee hij dat volhoudt, ontroert. Niet omdat ik het ermee eens zou zijn, dat heeft trouwens weinig belang. Maar omdat kardinaal Sarah het met zichzelf eens is. Hij liegt niet. Zoiets voel je als lezer of luisteraar meteen.

Op 15 maart 2017 hield de kardinaal een vastenbezinging in de kathedraal van Sint-Justus in Trieste. Aan de orde was onder meer het verband tussen de heiligheid van de kerk en de dagelijkse werkelijkheid. Exact de vraag die ook Van de Beek en Rikhof behandelden. Sarah legde vooral de nadruk op de verbondenheid tussen beide componenten. Hoge morele waarden blijven in de kerk en voor de gelovigen geen ideaalbeeld. Ze worden werkelijkheid. De geboden en de waarden kunnen en moeten concreet worden beleefd. Daarvoor zijn geen grote menselijke inspanningen vereist. We hoeven de waarden enkel te verwelkomen. We kregen ze cadeau.

Kardinaal Sarah illustreert zijn theorie aan de hand van een concreet voorbeeld, te weten de echtelijke trouw en de onontbindbaarheid van het huwelijk. Het is een mooi ideaalbeeld hoor je in onze tijd vaak zeggen, een ideaalbeeld dat in concrete gevallen niet altijd haalbaar blijkt. Met die stelling is Sarah het niet eens. De onontbindbaarheid is niet de vrucht van inspanningen door echtelieden geleverd, zo betoogt hij, ze wordt gewoon geschonken door het toedienen van het huwelijkssacrament zelf. Niets moet worden bereikt, alles is er al. De echtelieden hoeven het geschenk enkel te bewaken met liefde en trouw. Van hen wordt geen bijzondere inspanning verwacht. Trouw en onontbindbaarheid zijn nauwelijks een opgave. Zo eenvoudig is het in de ogen van de kardinaal. Hadden al de gehuwden die jarenlang worstelden met hun relatie en vaak de strijd verloren dat maar eerder geweten, denk ik dan.

Van de Beek en Rikhof zien de heiligheid van de kerk in het feit dat God voor de zwakheid van de mensen openstaat. Bij Sarah klinkt het anders. Tot op zekere hoogte wordt hen hun zwakheid ontzegd. Het heilige sijpelt zomaar in hun bestaan binnen, waardoor ze minder moeite hoeven te doen om goede mensen te zijn.

De worsteling van theologen met kerkbeelden. Een boeiend onderwerp. Maar dit boek gaat niet over kerkbeelden, klassiek of minder klassiek, en de manier waarop we deze voor mensen van vandaag kunnen vertalen.

Het is evenmin een poging om, op een meer praktisch niveau, het huidige kerkinstituut te verdedigen. Waarom ook? Ik voel niet de minste aandrang om mij in de strijd te werpen. Er zijn voldoende Vaticaanse functionarissen die daar beroepshalve mee bezig zijn. De mindere kantjes van de kerk als organisatie mocht ik trouwens tijdens mijn loopbaan meermaals ervaren. Zeker in mijn jongere jaren, toen de afwijzing door kerkvorsten onverbiddeijk was. Ik maakte het hen soms niet gemakkelijk, dat is zeker waar, maar het was geen fijne tijd.

Ik wil de kerk als instituut niet verdedigen, maar haar evenmin aan beenharde kritiek onderwerpen zoals de grote theoloog Hans Küng dat decennialang met verve heeft gedaan. Zelf was hij te sterk om door de kerkelijke overheid *niet* te worden veroordeeld. Terwijl andere theologen door bochtig taalgebruik de confrontatie probeerden te vermijden, was Küng glashelder. Over de concrete resultaten van Vaticanum II toonde hij onverschrokken zijn diepe ontgoocheling. “Nog altijd werd er in Rome en in andere kerkelijke gebieden aan de touwtjes van de geestelijke macht getrokken door persoonlijkheden die meer geïnteresseerd waren in het behoud van de macht en de comfortabele status-quo dan in serieuze vernieuwing in de geest van het evangelie en de collegialiteit”, schreef hij op het einde van het pontificaat van Johannes Paulus II. Terecht, maar zoals ik in dit boek niet wil uitgaan van theologisch doorwrochte kerkbeelden, benader ik het instituut evenmin vanuit zijn machtsstructuren. Als kerkjurist heb ik dat vaak wel gedaan en blijf ik het met plezier doen. Ik ben er niet ongelovig door geworden. Door altijd zacht en in omzwachtelde bewoordingen over de kerk te schrijven, lijkt dat risico me overigens veel groter. Altijd de waarheid rooskleuriger voorstellen dan ze in werkelijkheid is, lukt maar tot zolang de veer breekt.

Maar in dit boek is de insteek helemaal anders. Hij is niet theo-

logisch, zoals bij Bram van de Beek en Herwi Rikhof of bij Robert Sarah. Hij is niet kerkorganisatorisch zoals bij de meeste kerkjuristen of bij Hans Küng. Hij is gewoon heel praktisch, eenvoudig, wellicht een beetje naïef. Wat kan een mens met de kerk zoal beginnen? Helpt ze het leven beter en gelukkiger te maken? Breder? Dieper? Het antwoord is ja.

De kerk, het vandaag vaak versmade, gehekeld, gehate en verworpen instituut, juist van die kerk wil ik aantonen dat ze eigenlijk fantastisch is. Want vergeet de ironie die u in de titel vermoedt. Ik meen het serieus. Ik vind de kerk echt fantastisch.

Oei, hoor ik de mainstream seculiere stedeling al denken. De kerk, dat is toch dat mannenbastion, waar celibatairen zich aan seksuele misdrijven te buiten gaan? Heeft ze macht, dan misbruikt ze die. Ruikt ze geld, dan wil ze het hebben. Sommigen duiken om hun afschuw te illustreren de geschiedenis in. “Kruistochten”, zeggen ze met beschuldigende blik. Een woord als een moord. “Inquisitie”, klinkt het op een toon die ogenblikkelijke bekentenissen van de gesprekspartner lijkt te verwachten.

Laatst sprak ik met een progressieve Nederlandse televisiemaker die ondertussen bestuurder was geworden, de typische ouderdomsziekte van creatievelingen. Een wereldburger pur sang was hij zeker, en redelijk vriendelijk bovendien. Over de kerk deed hij echter bijzonder honend. Dat is eigenlijk niet het juiste woord. Hij vond haar volslagen irrelevant. Kritiek op haar vond hij verloren tijd omdat de strijd volledig gestreden is. Bepaalde maatschappelijke vragen zijn nu eenmaal helemaal opgelost. Even definitief beslecht als de kwestie of de zon rond de aarde draait of de aarde rond de zon. De volledige gelijkheid tussen man en vrouw bijvoorbeeld. Huwelijken van mensen met eenzelfde geslacht. Euthanasie en abortus. De kerk blijft er onzin over vertellen. In de samenleving zijn wij er inmiddels klaar mee. De discussie is definitief gesloten, zo eindigde mijn gesprekspartner zijn verhaal waarop hij geheel consequent geen wederwoord verwachtte.

Hoewel hij er uitzag als een televisiemaker, deed hij mij onmiddellijk aan paus Johannes Paulus II denken. Die zei namelijk pre-

cies hetzelfde. Ook voor hem was de discussie definitief afgesloten. Een andere dan. Die over de priesterwijding van de vrouw. Dat schreef hij in zijn apostolische brief *Ordinatio Sacerdotalis* van 22 mei 1994. Dat vrouwen nooit tot priester kunnen worden gewijd, behoort tot de goddelijke ordening van de kerk, deelde de kerkvorst mee in een gebalde brief. En hij voegde eraan toe: “Hiermee is de discussie definitief afgesloten.”

Ik denk dat de televisiemaker en de paus zich vergissen. De meeste discussies, behalve die over exacte wetenschappen nu en dan, zijn nooit helemaal voorbij. Zeker niet wanneer iemand beweert dat het wel zo is. De behoefte die hij voelt om die uitspraak te doen, wijst op het tegendeel. Zolang iemand herhaalt dat het met de kerk gedaan is, blijft ze in leven. Zolang iemand meedeelt dat de discussie over de priesterwijding van de vrouw is afgesloten, gaat ze verder. Die hardnekkigheid, die overlevingskracht van schijnbaar voorbijge discussies maakt mij gelukkig. Misschien omdat een christen, geïnspireerd door het evangelie, wel van paradoxen houdt maar niet van het definitieve einde. Dat is als de dood zonder Verrijzenis. En die is niet leuk, hoewel wetenschappers mij weleens zeggen dat ik eindelijk volwassen moet worden. Dat ik geen afscheid kan nemen.

Ik wil niets goedpraten. Er schuilt naast veel goeds ook veel kwaads in de kerk. Misschien is een zekere slechtheid van het instituut niet eens zo'n ramp. Natuurlijk, fouten zijn er om gecorrigeerd, misdrijven om niet herhaald en schadegevallen om vergoed te worden. Toch maak ik me geen illusies. De kerk zal altijd, naast goede, ook minder goede trekjes hebben. Ze is geen bastion van morele perfectie, zoals Bram van de Beek en Herwi Rikhof terecht schrijven. Juist omdat ze dat niet is, zijn vele mensen kwaad op haar. Ze verwierpen de kerk omdat ze gouden bergen van haar verwachtten. Ze geloofden er niet te weinig in maar te veel. Ze verlangden van haar een zuiverheid die ze niet kan bieden omdat ze tenslotte uit mensen bestaat. Leg er u gewoon bij neer dat ze soms een beetje slecht is, zonder uw pogingen om haar te verbeteren op te geven natuurlijk.

“Ecclesia sancta semper et purificanda.” De heilige kerk moet altijd worden uitgezuiverd. Zo staat het in de dogmatische constitutie *Lumen Gentium*, een van de belangrijkste documenten van het Tweede Vaticaans Concilie. Zo is het ook. In het Latijn is een uitspraak trouwens altijd iets meer waar dan in het Nederlands.

Ik zal in dit boek dus niet beweren dat de kerk goed is. Maar ze is wel fantastisch.

Waarom dat zo is, probeer ik in de nu volgende acht hoofdstukken en een slot duidelijk te maken. Als het mij niet lukt u te overtuigen, dank ik u niettemin voor het volgehouden lezen. Een prestatie die zonder aarzelen fantastisch kan worden genoemd. Mocht u voortijdig het lezen staken, waarvoor alle begrip, dan hoop ik dat u het boek niet weggooit en het een plek geeft in uw boekenrek. Ook minder goede boeken zijn welkom daar waar het geschrevene langzaam tot het definitief ongelezen vervelt. Misschien haalt u het boek nooit meer tevoorschijn. Maar later uw erfgenamen wel, wanneer ze uw bibliotheek willen verkopen en proberen te peilen wie u werkelijk was.

Ik geloof in solidariteit over de generaties heen. Ook dat is een charme van de kerk.

9 789043 534772

ISBN 978 90 435 3477 2

Rik Torfs kijkt naar de kerk vanuit acht verrassende invalshoeken. Het levert serieuze, grappige, ontroerende, altijd prikkelende notities op. Een persoonlijk boek over misschien wel het moeilijkste onderwerp van de christelijke religie.